

Kuran'da yaşlılık ve erzel-i ömür

Doç. Dr. Zeki Bayraktar

1967 yılında Rize-Ardeşen'de doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini burada tamamladı. 1991 yılında Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun oldu. 1999'da Üroloji uzmanı, 2012'de Üroloji doçenti oldu. 2010-2011 döneminde Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Yüksek Lisans programı dahilinde "Mütevatir ve ahad haber" konusunda çalışmalar yaptı. Üroloji alanında yayınlanmış 60 civarında akademik makalesi ve tebliği bulunan yazarın İlahiyat alanında da yayınlanmış iki kitabı ve 20 civarında makalesi bulunmaktadır. Halen İstanbul Medipol Üniversitesi Tıp Fakültesi Üroloji Anabilim Dalında Öğretim Üyesi olarak görev yapan yazar, evli ve iki çocuk babasıdır.

Erzel-i ömür ifadesi, aslı "erzel-i umur" olan ve Kur'an-ı Kerim'in iki ayetinde geçen bir ifadedir (1). Erzel'in aslı rezil kelimesidir. Rezil; "kötü, bozuk, adi, iğrenç ya da tasvip edilmeyen bir şey oluşundan dolayı arzulanmayan, istenmeyen, uzak durulan, içtinap edilen, el çekilen ya da vazgeçilen şey" demektir (2). "Erzel-i umur" ifadesinin yer aldığı iki ayet şöyledir; "Sizi yaratan ve sonra da vefat ettiren Allah'tır. Kiminiz de ömrünün en düşkün çağına (erzel-i umur'a) kadar yaşatılır ki bildiğini bilemez hale gelsin. Allah alimdir, kadirdir." (Nahl 16/70). "Ey insanlar! Kabirlerden kalkma konusunda şüphenez varsa (düşünün): Sizi önce topraktan sonra döllenmiş yumurtadan, sonra alakadan, sonra da bir çığnem et parçasından belli belirsiz şekilde yarattık. Bu sözler, size olup biteni açıklamamız içindir. Yaşamalarını tercih ettiğimizi belirlemiş bir süreye kadar rahimlerde tutar, sonra sizi bir çocuk olarak çıkarırız. Sonra da ergenlik çağına eresiniz (diye yaşatırız). Kiminiz ölür, kiminiz de ömrün en düşkün çağına (erzel-i umura) kadar yaşatılır ki bilirken bilemez hale gelsin. (Tıpkı bunun gibi) Toprağı da kupkuru görürsün ama üzerine suyu indirdik mi kıpırdar, kabarr ve her türden iç açıcı çift çift bitkiler bitirir." (Hac 22/5)

Görüldüğü üzere "erzel-i umur" ifadesi rezil hallerin yaşandığı ihtiyarlık dönemine atıfla her iki ayette de 'ahir ömrün düşkünlük dönemi'ni ifade etmek için kullanılmıştır. Ancak her iki ayette de dikkatimizi çeken şöyle bir husus bulunmaktadır;

Bu ayetlerdeki ifadeler "...kiminiz de erzel-i umur'a kadar yaşatılır ve böylece bildiğini bilemez hale gelir" şeklinde değil de "... kiminiz de erzel-i umur'a kadar yaşatılır ki bildiğini bilemez hale gelsin" şeklindedir. Neden acaba? Bilinen şeylerin bilinemez hale gelmesi doğal bir sonuç/süreç midir yoksa ulaşılmak istenen bir amaç mı? Bazı insanların -bir ceza veya ödül olarak- bildiklerini

bilemez hale gelmesi mi gerekiyor ki onlar erzel-i umura kadar yaşatılıyor? Yoksa bu husus bir tespit midir veya acaba bu -bu dünyaya ait- bir ceza veya ödül müdür? Bu, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Bu nedenle önce Kur'an'a göre yaşamın muhtelif evrelerine bir göz atacak daha sonra da asıl konumuz olan bu hususa tekrar geri döneceğiz.

Kur'an'a göre yaşamın muhtelif evreleri

Kur'an, insanın hem biyolojik hem ruhsal gelişimini ifade eden muhtelif dönemlerden bahseder. Bunlar, bebeklik (tıfl/tıflen), süt çocukluğu, çocukluk, ergenlik, nikah/rüşt çağı, güçlülük dönemi, olgunluk dönemi ve nihayetinde de yaşlılık ve düşkünlük dönemidir (erzel-i umur). Kur'an, bu dönemlerin bir bölümü için belli bir yaş/yıl ifade ederken bir bölümü için belli bir yaş/yıl belirtmez. Mesela Kur'an'a göre bebeklerin emzirilmesi için belirlenen ideal süre 2 yıldır (3). Yani süt çocukluğu dönemi 0-2 yaş arasıdır. Ama Kur'an'ın daha sonra gelen ergenlik ve rüşt çağı için ifade ettiği herhangi bir yıl/yaş bulunmamaktadır. Çünkü bunların sabit bir yaşı yoktur. Genetik ve çevresel faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterir. Ayrıca ergenlik/buluğ dönemi zaten kendisini biyolojik belirtilerle izhar eder. Ama rüşt çağı öyle değildir. Çünkü "rüşt" biyolojik gelişimden daha çok ruhsal gelişimi ifade eder. Dolayısıyla rüşt çağı da muhtelif faktörlere bağlı olarak değişir. Yani her bireyin rüşt çağı farklıdır. Zira ergenlik döneminden sonra ulaşılan bu çağın biyolojik yaştan ziyade akıl ve muhakeme kapasitesi ile ilgili olduğu malumdur. Bu kapasitenin sosyal ve çevresel faktörlere bağlı olarak değişebileceği de malumdur. Nitekim ilgili ayetler bir bireyin rüşt çağına ulaşıp ulaşmadığını anlamak için "kendisine verilen ekonomik değerleri yönetip yönetemediğine" bakılmasını ve kararın buna göre verilmesini telkin eder (4). Bunun yanı sıra ekonomik değerleri yönetebilme becerisinin biyolojik bir olgunluktan ziyade ruhsal bir olgunluğa işaret ettiği açıktır.

Kur'an'ın vurgu yaptığı önemli bir başka dönüm noktası da 40 yaş dönemidir. Kur'an, 40 yaş dönemini hem güçlülük hem de olgunluk dönemi olarak ifade eder. Nitekim ilgili ayet şöyledir; *Biz insana, ana babasına iyi davranmasını öğütledik. Annesi onu zahmetle taşımış ve zahmetle doğurmuştur. Onu (bir insan olarak) taşıması ve onu süttten kesmesi otuz ay sürer. Ne zaman ki güçlü ve kuvvetli hale gelir ve kırk yaşına da erişirse der ki "Ey Rabbim! Fırsat ver de bana ve ana babama verdiğin nimetlere karşılık görevlerimi yerine getireyim. Razi olacağın iyi işler yapayım. Soyumdan gelenleri de benim için iyi evlatlar eyle. Ben sana yönel-dim, çünkü ben sana teslim olanlardanım.* (Ahkaf 46/15) Demek ki 40 yaş insan için önemli bir dönemeç noktasıdır. Çünkü bu yaşa ulaşan her insan her kültürde ve toplumda olgun/reşit kabul edilir. Zira bu yaşa kadar muhtelif gel-gitleri olmuş ve muhtelif tecrübeler yaşamıştır. Yaşadığı bu deneyimler onun hem karakterini hem düşüncelerini olgunlaştırır. Dolayısıyla 40 yaşına gelen bir insanın karakter ve kişilik yapısı genel olarak artık olgunlaşmış ve oturmuştur. Öyle olmalıdır. Nitekim insanların karakter ve davranışları bu yaştan sonra çok fazla değişmez. Bu husus toplumumuzda "bir insan kırkına kadar ne ise kırkıdan sonra da odur" ifadesi ile dile getirilir. Dolayısıyla 40 yaş dönemi, insanın hem olgun hem de güçlü olduğu bir dönemdir. Daha sonra ise ihtiyarlık dönemine girer ve güçten düşer. 40 yaş ile başlayan olgunluk döneminin ne kadar sürdüğü, daha doğrusu ihtiyarlık döneminin ne zaman başladığı başka bir konudur. Ama Kur'an bu konuda da herhangi bir yaş/yıl tayin etmemekte ve fakat yaşlılığa/ihtiyarlığa işaret eden muhtelif kavramlar içermektedir.

Kur'an'daki Yaşlılık/İhtiyarlık İfadeleri

Kur'an'da yaşlılık/ihtiyarlık dönemi ile ilgili muhtelif ifadeler bulunur. Bunlar; 1) Kiber, 2) Şeyb (şib), 3) Şeyh, 4) Acuz ve 5) Kehl olmak üzere 5 adettir. Bu ifadelerin yer aldığı ayetler ise şunlardır:

1) Kiber: Kiber'in aslı "kebure" fiildir. Büyüklükle ilgili çeşitli manalara gelen "kiber/kebure" kelimesi zaman vurgusu göz önüne alınınca yaşın büyümesini (yaşlanmayı) ifade eder (5). "Kiber" kelimesi Hz. İbrahim ve Hz. Zekeriyya'nın yaşlılıklarını ifade etmek üzere şu dört ayette geçer; "(İbrahim) Dedi ki: "Bana ihtiyarlık gelmişken (messeniye'l-kiberu) beni mi müjdeliyorsunuz? Ne ile müjdeliyorsunuz beni?" (Hicr 15/54)

Hz. İbrahim yaşlı olmasına rağmen baba olmasının şükürünü de bir başka ayette şöyle dile getirir: "İhtiyar halimde (ale'l-kiberi) bana İsmail'i ve İshak'ı lütfeden Allah'a hamdolsun! Şüphesiz Rabbim duayı işitendir." (İbrahim 14/39) Aynı durumu Hz. Zekeriyya'da da görüyoruz. O Allah'a dua etti ve ihtiyarlığına rağmen çocuk sahibi olmayı istedi. Ama Allah ona bir çocuk nasip edince de 'ben yaşlandığım halde benim nasıl çocuğum olabilir' diye hayret etti; "(Zekeriyya) 'Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çattığına (belağtü mine'l-kiberi), üstelik kanım da kısır olduğuna göre benim nasıl oğlum olabilir?' dedi. Allah şöyle buyurdu: İşte bu böyledir, Allah dilediğini yapar." (Âli İmran 3/40) Dikkat edileceği üzere bu ayetlerde zikredilen her iki Nebi de "yaşlandığımız halde bizim nasıl çocuğumuz olabilir?" derken "kiber" kelimesini kullanmışlardır.

2) Şeyb (şib): Şeyb, şib veya meşib saçın beyazlaşmasını, kırılmasını, ak düşmesini ifade eden bir kelimedir (6). Kur'an'da bu kelimenin geçtiği ayetler şöyledir; "(Zekeriyya) Demişti ki; "Rabbim! Vücudumda kemiklerim zayıfladı, saçım başım ağardı (ve-şteale'r-re'su şeyben). Ey Rabbim, sana ettiğim dua sayesinde hiç bedbaht olmadım." (Meryem 19/4)

"Sizi güçsüz yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet veren ve sonra kuvvetin ardından güçsüzlük ve ihtiyarlık (şeybe) veren Allah'tır. O dilediğini yaratır. O, hakkıyla bilendir, üstün kudret sahibidir." (Rûm 30/54)

Aynı kelime (şiben şeklinde) kıyametin dehşetini haber veren şu ayette de kullanılıyor; "Şu halde eğer inkâr ederseniz, çocukları ak saçlı ihtiyarlara (şiben) döndüren o gün nasıl korunacaksınız?" (Müzemmil 73/17)

3) Şeyh: Şeyh; yaşlanmış, yaşı ilerlemiş kimseye denir. Ayrıca yaşlılarda bol tecrübe ve bilgi olduğu için bilgisi fazla olan kişiler hakkında da kullanılır (7). Şeyhin çoğulu olan "şuyûh" kelimesi ise elli ve üzeri yaştaki kimseler için kullanılır (8). Şeyh, Kur'an'da üçü tekil biri çoğul olmak üzere toplam dört yerde ve şu ayetlerde geçer:

Birincisi, Musa (as) Medyen suyuna varınca, orada hayvanlarını sulamak için bekleyen iki kız görmüş ve -Hz. Şuayb'ın kızları olan- bu kızlar ona "babalarının yaşlı (şeyh) olduğunu söylemişlerdi" (Kasas 28/23).

İkincisi, melekler Hz. İbrahim'e bilgin bir oğul müjdesi verince bunu duyan

yaşlı hanımı ellerini yüzüne çarparak, "Olacak şey değil! Ben bir kocakarı bu kocam da bir ihtiyar (şeyh) iken çocuk mu doğuracağım ben?" demişti (Hûd 11/72).

Üçüncüsü, Hz. Yakub'un oğulları, Mısır azizinin yanında babalarını anlatırken, "Ey aziz! 'Gerçekten onun (Bünyamin'in) çok yaşlı (şeyh) bir babası var. Sen onun yerine başka birimizi alıyorsun. Zira biz seni iyilik edenlerden görüyoruz' demişlerdi" (Yûsûf 12/78).

Dördüncüsü ise çoğul olarak (şuyûh şeklinde) ve şu ayette geçer; "Sizi topraktan, sonra döllenen bir yumurta (zigot)'dan sonra da alaka (embriyo)'dan yaratan O'dur. Sonra sizi dünyaya bir bebek olarak (tıflen) çıkarıyor. Sonra da ergenlik çağına eresiniz, hayatınızı sürdürüp yaşlanasınız (şuyûh) diye sizi yaşıyor. İçinizden bir kısmı da daha önce vefat ettiriliyor. Bütün bunlar belirlenen bir süre (ecele) kadar ulaşmanız ve aklınızı kullanmanız içindir." (Mü'min 40/67)

4) Acuz: "Acuz" kelimesinin aslı bir şeyden geride kalmak, arkada olmak manasına gelen "acz" kelimesidir. "Acuz" ise ihtiyar kadın/kocakarı demektir. Pek çok şeyi yapmaktan âciz olduğu için böyle isimlendirilmiştir (9). Bu kelime Kur'an'da Hz. İbrahim'in hanımı (İshak (a.s.)'ın annesi) ve Lût (a.s.)'ın inanmayan karısı için şu ayetlerde kullanılmıştır; "(İbrahim'in karısı:) 'Olacak şey değil! Ben bir kocakarı (acuz), bu kocam da bir ihtiyar (şeyh) iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey' dedi." (Hûd 11/72)

"(Lut) 'Ey Rabbim, beni ve ailemi bunların yapageldikleri (kötülüklerden) kurtar! Bunun üzerine Biz de o'nu ve ailesini kurtardık; yalnızca geride kalmayı seçen bir kocakarı (acuz) bunun dışında kaldı." (Şuarâ 26/171) Bu ayette zikredilen ve geride kalmayı tercih eden yaşlı kadının Lût (a.s.)'ın karısı olduğunu "Bunun üzerine o'nu ve geride kalanlar arasında bulunan karısı dışındaki yandaşlarını kurtardık." (A'raf 7/83) mealindeki ayetten ve ilgili diğer ayetlerden anlıyoruz (10).

5) Kehl: Kehl, saçına kırık/aklık karışmış kimse demektir. Kişinin saçının ağarmaya başladığı dönemi ifade eder (11). Tam olarak ihtiyarlık manasına gelmesi de yaşlılığa doğru giden olgunluk yaşını anlatır. Gençlik çağı ile otuz yaş üzerini ayırt eden bir kelimedir. Kırkına ulaşmış ve henüz ihtiyarlığa ulaşmamış olgunluk yaşına itlak olunur. Kimilerine göre otuz ile elli bir yaş arasına "kehl" denir (12). Kehl ifadesi Kur'an'da sadece İsa (as) hakkındaki şu iki ayette geçer: "O insanlarla beşikte de yetişkinlikte de (ve-kehlen) konuşacak ve salihlerden olacak." (Âli İmran 3/46, Maide 5/110)

"Erzel-i umur" ifadesi geçen ayetlerin mesajı nedir?

"Erzel-i umur" ifadesinin yer aldığı Nahl 16/70 ve Hac 22/5 ayetindeki terkibin "... kiminiz de erzel-i umur'a kadar yaşatılır ki bildiğini bilemez hale gelsin" şeklinde olduğunu belirtmiş ve bunun dikkat çekici

olduğunu ifade etmiştik. Bunun nedeni ne olabilir? Bunu anlamak için hem bu ayetlerin siyak-sibakına bakmak hem de aynı bağlamdaki diğer ayetleri birlikte okumak gerekir. Mesela şu iki ayetin mutlaka dikkate alınması gerekir; "Biz kime uzun ömür vermiş/uzun yaşatmış isek onu yaratılıştan da tersine çeviririz. Buna rağmen onlar -hala- akıllarını kullanmayacaklar mı?" (Yasin 36/68)

"O Allah ki, sizi önce zayıf yaratıp sonra bu zayıflığın ardından size güç vermiş ve sonra da bu gücün ardından sizi tekrar zayıf ve yaşlı kılmıştır. O dilediğini yaratır. Ve her şeyi bilir, her şeye gücü yeter." (Rûm 30/54)

Bu her iki ayet de inatçı inkârcılardan bahseden pasajın sonunda yer alıyor. Devamında da ahiret ve kıyametten bahsediliyor. Dolayısıyla bu ayetlerde -zimmen- şu mesajlar veriliyor; "Ey insan! Allah her insana belli bir ömür takdir ediyor, senin de böyle bir ömrün olacak, bil ki bu ömrün ilk dönemlerinde güçsüz olacak ve sonraları ise belli bir süre güçlü kalacaksın. Ama bu ömür bir gün ansızın sona erecek ve öleceksin. Bunu unutma. Lakin eğer ömrün bir miktar daha uzun olsa bile ömrünün son demleri güçsüz ve düşkün olacaksın. Bundan dolayıdır ki sakın ola uzun ömre güvenme! Hazırlığını erteleme! Çünkü ömrünün uzun olacağı garanti değildir. Ama velev ki öyle olsa bile ahir ömür erzel-i ömürdür, ömrün en rezil dönemidir. İnsan o dönemde düşkün olur. İstediklerini yapamaz, bildiklerini bilemez hale gelir. Rezil-rüsva olur. O halde sen sen ol ve ahiret için azığını önceden hazırla! Sakın bu hazırlığı bu döneme erteleme! Çünkü bu dönemde yapamazsın! Kulluk görevlerini gençliğinde 'daha erken' diyerek yaşlılık dönemine erteleyenler bu dönemde rezil-rüsva oldukları gibi ahirette de rezil rüsva olabilirler! Yani ahiret hazırlığını erzel-i ömre erteleyenlerin ahiretteki ömürleri de erzel olabilir."

Kaynaklar

- 1) Kur'an-ı Kerim, Nahl 16/70, Hac 22/5
- 2) Kur'an-ı Kerim, Rağıp el-İsfahânî, el-Müfredât, Rezil maddesi
- 3) Kur'an-ı Kerim, Bakara 2/233
- 4) Kur'an-ı Kerim, Nisa 4/6, En'am 6/152, Yusuf 12/22, İsra 17/34
- 5) Kur'an-ı Kerim, Rağıp el-İsfahânî, el-Müfredât, Kiber/Kebure maddesi
- 6) Kur'an-ı Kerim, Rağıp el-İsfahânî, el-Müfredât, Şeyb/Şib maddesi
- 7) Kur'an-ı Kerim, Rağıp el-İsfahânî, el-Müfredât, Şeyh maddesi
- 8) Kur'an-ı Kerim, en-Naal, Mevsuâtü'l-Elfâzi'l-Kur'an, Şeyh maddesi
- 9) Kur'an-ı Kerim, Rağıp el-İsfahânî, el-Müfredât, Acuz maddesi
- 10) Kur'an-ı Kerim, Hud 11/81, Neml 27/57, Ankebut 29/32-33, Tahrim 66/10
- 11) Kur'an-ı Kerim, Rağıp el-İsfahânî, el-Müfredât, Kehl maddesi
- 12) Kur'an-ı Kerim, en-Naal, Mevsuâtü'l-Elfâzi'l-Kur'an, Kehl maddesi